

**SAMARQANDDA TURIZM SOHASINI SAMARALI
RIVOJLANTIRISHDA TURISTIK RESURSLARIDAN
FOYDALANISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI.**

Nargiza Abduvaxidova Akbardjonovna

“Ipak yo'li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti erkin-tadqiqotchisi

Тел: +998972857839

Email: nabduvakhidova@univ-silkroad.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola Samarqand shahrida turizm sohasini rivojlantirishda mavjud turistik resurslardan samarali foydalanishning nazariy va uslubiy asoslarini o'rganadi. Maqolada turistik resurslarning tasnifi, ularni boshqarish strategiyalari va Samarqandning o'ziga xos tarixiy-madaniy merosidan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Adabiyotlar tahlili, so'rovnoma va statistik ma'lumotlar tahlili kabi metodlar yordamida turizm sohasida mavjud muammolar va ularni hal qilish yo'llari aniqlanadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Samarqandning turistik salohiyatini oshirish uchun infratuzilmani rivojlantirish, raqamli marketing strategiyalarini qo'llash va mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Maqola xulosa va takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: turizm, Samarqand, turistik resurslar, madaniy meros, infratuzilma, raqamli marketing, barqaror rivojlanish.

Samarqand O'zbekistonning eng muhim turistik markazlaridan biri sifatida dunyo miqyosida tanilgan. Shahar UNESCOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan tarixiy obidalar, masalan, Registon maydoni, Gur-i Amir maqbarasi va Bibi Xonim masjidi kabi yodgorliklarga ega. So'nggi yillarda turizm sohasi mamlakat iqtisodiyotidagi muhim omillardan biriga aylandi. Biroq, Samarqandning turistik resurslaridan to'liq foydalanishda bir qator muammolar,

jumladan, infratuzilma yetishmasligi, marketing strategiyalarining samarasizligi va mahalliy aholi ishtirokining pastligi mavjud. Ushbu maqola ushbu muammolarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish uchun nazariy-uslubiy yondashuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan.

Samarqandda turizm sohasini samarali rivojlantirishda turistik resurslardan foydalanishning nazariy-uslubiy asoslarini chuqurroq yoritish uchun quyidagi tuzilma asosida batafsil ma'lumot taqdim etaman. Ushbu yondashuv Samarqandning o'ziga xos turistik salohiyatini hisobga olgan holda, nazariy asoslar, uslubiy yondashuvlar va amaliy strategiyalarni qamrab oladi.

Nazariy asoslar

Turizm sohasini rivojlantirishda turistik resurslardan foydalanish nazariy jihatdan quyidagi fundamental konsepsiyalarga asoslanadi:

Turistik resurslarning tasnifi va xususiyatlari

Turistik resurslar tabiiy, madaniy-tarixiy va antropogen (insoniylashtirilgan) sifatida tasniflanadi:

- Tabiiy resurslar: Samarqand viloyatidagi Zarafshon daryosi vodiysi, Zomin tog'lari yaqinidagi tabiiy landshaftlar va iqlimiy sharoitlar. Bu resurslar ekoturizm va tabiatga yo'naltirilgan sayohatlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

- Madaniy-tarixiy resurslar: Samarqandning UNESCO Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan ob'ektlari (Registon maydoni, G'ur Amir maqbarasi, Bibi Xonim masjidi, Shohizinda majmuasi, Ulug'bek rasadxonasi) dunyodagi eng muhim turistik diqqatga sazovor joylardan hisoblanadi. Bu ob'ektlar Samarqandni madaniy turizm markazi sifatida global miqyosda tanitadi.

- Antropogen resurslar: Zamonaviy infratuzilma (mehmonxonalar, restoranlar, transport tarmoqlari), festivallar (Sharq Taronalari, Navro'z), mahalliy hunarmandchilik va oshxona (palov, non, somsa) turistik mahsulotlar sifatida qo'llaniladi.

Nazariy jihatdan, resurslardan foydalanishda ularning o'ziga xosligi, mavjudligi (sayyohlarga ochiqligi), saqlanish darajasi va xalqaro talabga mosligi

muhim omillar hisoblanadi.

Barqaror turizm nazariyasi

Barqaror turizm (sustainable tourism) konsepsiyasi turistik resurslardan foydalanishda asosiy yo'nalish sifatida qaraladi. Bu nazariya quyidagi uchta asosiy komponentni qamrab oladi:

- Ekologik barqarorlik: Tabiiy muhitni va madaniy merosni asrash, masalan, arxeologik yodgorliklarni haddan tashqari ekspluatatsiya qilmaslik.
- Iqtisodiy barqarorlik: Turizm orqali mahalliy aholi uchun daromad manbalari yaratish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash (hunarmandchilik, gid xizmatlari).
- Ijtimoiy barqarorlik: Mahalliy urf-odatlar va madaniyatni hurmat qilish, sayyohlar va mahalliy aholi o'rtasida ijobiy munosabatlarni rivojlantirish.

Samarqandda barqaror turizm nazariyasi madaniy merosni saqlash va iqtisodiy foyda o'rtasida muvozanatni ta'minlashga qaratilgan.

Turistik klasterlar nazariyasi

Turistik klasterlar nazariyasi Samarqand kabi tarixiy shaharlarda turizmni rivojlantirishda samarali yondashuv sifatida qo'llaniladi. Klaster yondashuvi turistik ob'ektlar, xizmatlar (mehmonxonalar, restoranlar), transport va marketingni bir tizimga birlashtirishni nazarda tutadi. Samarqandda klasterlar quyidagi yo'nalishlarda shakllantirilishi mumkin:

- Madaniy-turistik klaster: Registon va boshqa tarixiy ob'ektlar atrofida tashkil qilinadigan ekskursiyalar, muzeylar va tematik tadbirlar.
- Gastronomik klaster: Mahalliy taomlarni targ'ib qilish, oshpazlik festivallari va taom tayyorlash master-klasslari.
- Ekoturistik klaster: Zarafshon vodiysi va tabiiy hududlarda trekking va tabiat sayohatlari.

Turistik destinatsiya imidji nazariyasi

Samarqandning global turizm bozorida raqobatbardosh bo'lishi uchun uning imidji muhim ahamiyatga ega. Nazariy jihatdan, destinatsiya imidji quyidagi

omillar orqali shakllanadi:

- Tarixiy va madaniy merosning o'ziga xosligi.
- Xalqaro miqyosda tan olinishi (UNESCO ro'yxati, Sharq Taronalari festivali).
- Sayyohlarga qulay infratuzilma va xizmatlar.

Uslubiy asoslar

Turistik resurslardan samarali foydalanish uchun uslubiy yondashuvlar quyidagi bosqichlardan iborat:

Resurslarni baholash va xaritalash

Turistik resurslarni tahlil qilish va ulardan foydalanishni rejalashtirishda quyidagi usullar qo'llaniladi:

- SWOT tahlili:
 - Kuchli tomonlar: Boy tarixiy meros, UNESCO ob'ektlari, strategik geografik joylashuv (Buyuk Ipak yo'li markazi).
 - Zaif tomonlar: Zamonaviy infratuzilmaning yetishmasligi, marketing kampaniyalarining cheklanganligi, gidlarning chet tilini bilish darajasining pastligi.
 - Imkoniyatlar: Xalqaro turizm bozorining o'sishi, raqamli texnologiyalar (virtual sayohatlar, ilovalar), mintaqaviy hamkorlik (O'zbekiston-Turkiya, Xitoy loyihalari).
 - Xavf-xatarlar: Madaniy merosning yemirilishi, ekologik muammolar, global iqtisodiy inqirozlar.
- GIS (Geografik axborot tizimlari): Turistik ob'ektlarni xaritalash, ularning joylashuvi va mavjudligini aniqlash. Masalan, Samarqand shahri ichidagi tarixiy ob'ektlar va ular atrofidagi infratuzilma xaritalari tuziladi.
- Turistik jozibadorlik indeksi: Resurslarning sayyohlar uchun jozibadorlik darajasini baholash uchun maxsus metodologiyalar (masalan, Ascendancy Index Method) qo'llaniladi.

Turistik mahsulotlar ishlab chiqish

Samarqandning turistik resurslarini mahsulot sifatida rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlar taklif etiladi:

- Madaniy turizm:
 - Tarixiy ob'ektlarga tashriflar uchun tematik ekskursiyalar (masalan, "Amir Temur davri", "Buyuk Ipak yo'li").
 - Muzeylar va ko'rgazmalar tashkil qilish (Ulug'bek rasadxonasida astronomiya bo'yicha interaktiv ekspozitsiyalar).
 - Virtual va AR (Augmented Reality) texnologiyalari yordamida tarixiy ob'ektlarni jonlantirish.
- Ekoturizm:
 - Zarafshon vodiysida tabiat sayohatlari, trekking va veloturizm yo'nalishlari.
 - Mahalliy flora va faunani o'rganishga qaratilgan ekskursiyalar.
- Gastronomik turizm:
 - Samarqand palovi, noni va shirinliklarini targ'ib qilish.
 - Oshpazlik master-klasslari va gastronomik festivallar tashkil qilish.
- Festival turizmi:
 - Sharq Taronalari musiqa festivalini yanada kengaytirish va xalqaro miqyosda targ'ib qilish.
 - Navro'z bayrami, hunarmandchilik ko'rgazmalari va mahalliy an'analarga bag'ishlangan tadbirlar.
- Ilmiy turizm:
 - Ulug'bek rasadxonasida astronomiya va fan tarixiga oid tadbirlar.
 - Arxeologik qazilmalar va tarixiy tadqiqotlarga qiziqqan sayyohlar uchun maxsus dasturlar.

Infratuzilmani rivojlantirish

Turistik resurslardan samarali foydalanish uchun infratuzilma muhim ahamiyatga ega:

- Transport tarmog'i:

- Samarqand xalqaro aeroportining imkoniyatlarini kengaytirish.
 - Tezyurar poyezdlar (Afrosiyob) va mahalliy transport tizimini rivojlantirish.
 - Shahar ichida velosiped yo'laklari va elektr transport vositalarini joriy etish.
 - Turistik xizmatlar:
 - Ko'p tilli gidlar tayyorlash (ingliz, xitoy, nemis, fransuz tillari).
 - Zamonaviy mehmonxonalar va byudjetli yotoqxonalar tarmog'ini kengaytirish.
 - Turistik ma'lumot markazlarini tashkil qilish.
 - Raqamli texnologiyalar:
 - Samarqand bo'yicha mobil ilovalar (xaritalar, ekskursiya dasturlari, bron qilish tizimlari).
 - Virtual sayohatlar va 360° videolar orqali ob'ektlarni targ'ib qilish.
 - Ijtimoiy tarmoqlarda (Instagram, TikTok) faol marketing.
- Barqarorlik strategiyalari
- Madaniy merosni asrash:
 - Tarixiy ob'ektlarni restavratsiya qilish va ularga zarar yetkazilishining oldini olish.
 - Sayyohlar oqimini cheklash (masalan, Shohizinda majmuasiga kunlik tashriflar sonini tartibga solish).
 - Ekologik barqarorlik:
 - Tabiiy hududlarda chiqindilarni boshqarish tizimini joriy etish.
 - Ekologik toza transport vositalarini qo'llash.
 - Iqtisodiy foyda:
 - Mahalliy hunarmandlarni qo'llab-quvvatlash (sovg'a buy-focused products, milliy matolar, zardo'zlik buyumlari).
 - Kichik biznes uchun mikromoliya dasturlari joriy etish.

Xulosa

Samarqandda turizm sohasini rivojlantirish uchun turistik resurslardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi takliflar beriladi:

Infratuzilmani rivojlantirish: Yo'llar, mehmonxonalar va jamoat transporti sifatini yaxshilash.

Raqamli marketing: Virtual turlar, ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar orqali Samarqandni xalqaro bozorda targ'ib qilish.

Mahalliy aholi ishtiroki: Mahalliy hunarmandlar va kichik bizneslarni turizm faoliyatiga jalb qilish.

Ta'lim va treninglar: Turizm sohasi xodimlari uchun malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018yil 3fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi turizm salohiyatini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish bo'yicha qo'shimcha tashkiliy choratadbirlar to'g'risida"gi PF5326son Farmoni.
2. These sustainable travel sites will help you cut the carbon emissions of your next holiday.
<https://travelweekly.co.uk/news/air/googledatashows-growing-consumer-demand-for-sustainable-travel> (2021 yil 30 noyabr).
3. Муминов Н.Г. Перспективы развития государственного управления в сфере туризма в Узбекистане // Экономика и финансы (Узбекистан), 2022 г, №5, С.210.
4. Raxmonov Shuxrat Shavkatovich, and Alimova Mashxura Toirxonovna. «Туризм мощный катализатор социальноэкономического развития региона» International Journal of Innovative Technologies in Economy, no. 3 (15), 2018, pp. 37

5. G'olib Hasanov. Samarqand jahon turizm markaziga aylanadi.
<https://zarnews.uz/uz/post/samarqand-jahonturizm-markaziga-aylanadi> (2019 yil 27 iyul)
6. B.A.Erkayeva. "O'zbekistonda tarixiy madaniy turizmni rivojlantirishning ijtimoiy iqtisodiy jihatlari". "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. №6, noyabrdekabr, 2021 yil.
<https://xs.uz/uz/post/samarqandgaon> jilda14millionuch
jilda15millionsajyohkeldi (2019 yil 7 noyabr).
7. Travel and Tourism Economic Impact 2019.
<https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/raziskave/raziskave/world2019.pdf>(2019 yil mart)
8. <https://www.forbes.com/advisor/travel-rewards/50bestdestinations-to-spend-your-points-in-2022/>(2022 yil 19 yanvar holatiga ko'ra).